

DR. FEHÉR ISTVÁN

A SZEGEDI MUNKÁSSÁG SZERVEZETI HELYZETE A FELSZABADULÁS ELSŐ ÉVEIBEN

A Szovjetunió felszabadító tevékenysége hazánk történetében a népi demokratikus forradalom végrehajtása feltételeinek létrejöttében rendkívül jelentős. Az uralkodó osztályok fasiszta államgépezete erőszaksszervezeteinek összetörésével megteremtődött a lehetősége annak, hogy a munkásosztályban, a tömegekben rejlő forradalmi energia és tettvágy, szabadon kibontakozhassék.

Ebben a sajátos történelmi szituációban, a népi demokratikus forradalmi átalakulás kezdetén a munkásosztály — és annak forradalmi marxista-leninista pártja — előtt, stratégiaileg három igen fontos feladat állt. Mindenekelőtt *meg kellett szervezni az osztályt, a munkásságot*, — amely a forradalmat vezeti — hogy történelmi feladatát végre tudja hajtani. Szükséges volt továbbá, olyan *világos program megfogalmazása*, amely összhangban van az ország előtt álló feladatok végrehajtásával, figyelembe veszi az erőviszonyokat, s egyben biztosítja, hogy a tömegek spontán tevékenysége tudatossá váljon.

Lenin ezzel a kérdéssel kapcsolatban nyomatékosan hangsúlyozta a forradalmi szociáldemokrácia — a kommunisták — szerepének jelentőségét: „Minél erősebb a tömegek spontán fellendülése, minél szélesebbé válik a mozgalom, annál gyorsabban, hasonlíthatatlanul gyorsabban fokozódik a tudatosság szükségessége a szociáldemokrácia elméleti, politikai és szervező munkájában egyaránt.”¹ A harmadik feladat, amely az adott időszakban szintén jelentős: *biztosítani kellett, hogy minden antifasiszta, demokratikus erő felsorakozzon a munkásosztály mögé*, azaz olyan nemzeti összefogás feltételeinek és kereteinek a megteremtése, amely lehetővé teszi a háború alatt a kommunisták által megfogalmazott: „Független, szabad, demokratikus Magyarországot” célkitűzésének a végrehajtását.

Szeged kommunistái, munkássága, dolgozó tömegei abban a kivételes — a történelem által teremtet — helyzetben voltak a felszabadulás idején, hogy jelentős szerepet vállalhattak és vállaltak is abban a munkában, amely elősegítette a fenti hármas feltétel kialakítását, létrejöttét. Tanulmányunkban részletesebben azonban csak az első stratégiai feladattal foglalkozunk, azaz megkíséreljük bemutatni a szegedi munkásság szervezeti helyzetét és erejét a felszabadulás éveiben.

1. Az MKP szegedi szervezetének létrehozása*

Szeged 1944. október 11-i felszabadulása után december közepéig megnövekedett jelentőséggel bírt a már felszabadult országrészek életében, az új népi demokratikus újjászületés kibontakoztatása irányításában. A város munkásságának, dolgozó tömegeinek a II. világháború alatt folytatott antifasiszta harca, Szeged területi fekvése

¹ Lenin: Mi a teendő? Ö. M. 6. k. Kossuth Kiadó. 1964. 52 o.

* A tanulmány első fejezetének néhány következtetését már korábban ismertettük a Tiszatáj 1966. 4. számában.

következtében csomópontja, szervezési centruma lett a legálisan tevékenykedő kommunista párt újjászervezésének, az új demokratikus népi szervek létrehozásának, a független, szabad, demokratikus Magyarország programja nyilvános meghirdetése, valóra váltása megkezdésének.

A felszabadulással kialakult új helyzetben redkivül megnőtt a munkásosztály forradalmi marxista—leninista pártjának, a *kommunista párt*nak a jelentősége. A régi vezetőktől elhagyott gyárak, üzemek munkájának megindítása, a termelés feltételeinek a biztosítása, létkérdése volt a városnak. A fasiszták pusztításainak, a bombázások következtében keletkezett háborús károk nyomainak a felszámolása, a helyreállítás politikájának a megkezdése, megszervezése politikailag is igen fontos volt.

Ezen túlmenően, a megváltozott viszonyokból következően Szeged közigazgatási tevékenységének megindítása, demokratikus alapokon történő újjászervezése, szintén a központi feladatok között szerepelt.

Végül a tömegeknek világosan meg kellett mutatni az új perspektívát, amelyen a városnak, a felszabadult országrészeknek haladni lehetett és kellett. Ezzel egyidejűleg szükség volt arra is, hogy biztosítsák a demokratikus, haladó erők megszervezését és mozgósítását a népi demokratikus átalakulás végrehajtására.

Mindezek a feladatok tehát szükségessé tették az MKP szegedi szervezetének legális létrehozását és szervezeti erejének kiszélesítését. A történelmi adatok azt mutatják, hogy *a kommunisták voltak azok, akik Szegeden is elsőként és kezdeményezőként léptek fel*, szerveződtek újjá — most már legális keretek között — és jártak az élen a feladatok megjelölésében és végrehajtásában.

A kommunista párt szegedi csoportjának megszervezése már a város felszabadulása előtti napon megindult. 1944. október 10-én több munkásmozgalmi és ifjúsági vezető megbeszélést tartott, ahol megtárgyalták a legális kommunista párt megteremtésével kapcsolatos feladatokat, ennek eredményeként kimondták a *Kommunisták Magyarországi Pártja Szegedi Csoportjának* megalakulását.² A pártszervezet azonban ekkor még ténylegesen nem létezett, valójában csak október 18-án jött létre. Az október 10-i határozat azonban ennek ellenére jelentős, mert megteremtette az előfeltételt annak, hogy a kommunisták a felszabadulást követő közvetlen időszakban — a párt tényleges megalakulásáig — azonnal megkezdhesék az új helyzetből adódó feladatok végrehajtásának irányítását.

A pártszervező munkának az adott időszakban meg voltak az objektív nehézségei. Az nyilvánvalóan világos volt, hogy a kommunista pártnak elsősorban az üzemek munkásságára kell épülnie. Ugyanakkor azonban Szegeden — de országos viszonylatban is — az illegalitás időszakában „... nem alakultak ki az üzemi politikai munka kommunista módszerei, nem nőtt fel kellő számú, az üzemi politikai munkában jártas kommunista.”³ A pártszervezés eme kezdeti szakaszában ez hátráltatta a párt szervezeti kiépítését.

A szervezést nehezítette továbbá az is, hogy ekkor *még nem voltak kidolgozva a legális párt szervezeti alapelvei*, amelyeket a szervezéssel egyidőben kellett megalkotni. Feltétlenül figyelembe kell venni továbbá azt is, hogy *a program tekintetében sem volt egységes, világos állásfoglalás*. Természetesen a szegedi kommunisták az alapvető feladatokkal tisztában voltak, — ezt bizonyítja a háború alatti harcuk is — de a célkitűzések pontos, körülhatárolt megfogalmazása, ebben az egységes állásfoglalás kia-

² Visszaemlékezések. Idézi: Gaál Endre: Adatok Szeged felszabadulásának történetéhez. 1944-1945. Acta Universitatis Szegediensis Sectio Historica. Tomus. I. Szeged. 1957. 8. o.

³ Ságvári Ágnes: Tömegmozgalmak és politikai küzdelmek Budapesten 1945-1947. Kossuth Kiadó. 1965. 8. o.

lakítása még hiányzott. A világos program alapján folytatandó tagtoborzás munkájának a megindítása egyik alapvető feltételét jelentette a kommunista párt szervezeti kiépítésének.

Az elmondottak alapján hangsúlyoznunk kell a szegedi kommunista szervezkedés felszabadulás utáni *két jellegzetességét*, amelyek az október, illetve november végéig terjedő időszak sajátosságából következtek. Az egyik az, hogy a szegedi kommunisták november elejéig — az MKP Külföldi Bizottsága tagjai által Szegeden létesített pártközpont megalakításáig — a pártszervezést, a munka megindítását tekintve elsősorban a *maguk tapasztalataik, elképzeléseik alapján folytatták tevékenységüket*. A másik szembevetendő vonása a helyzetnek az, hogy az SZDP, NPP, FKGP helyi szervezetei csak november végén alakultak meg, s programadásban, a célok megfogalmazásában, a tömegek mozgósításában, az üzemek termelésének megindításában, a szakszervezetek létrehozásában, a *kommunisták egyedüli mozgósító erőként jelentkeztek*. Sőt, munkájukkal ők teremtettek kedvező feltételeket a fenti pártszervezetek megalakulásához is.

Az MKP szegedi szervezetének kiépítése október 18-a után fokozottabb lendülettel indult meg, új szakaszba lépett. Ezen a napon a Városi Színházban tartott nagygyűlésen az elnöklő id. Komócsin Mihály az egybegyűlteknél bejelentette az MKP szegedi szervezete *legális megalakulását*.⁴

A nagygyűlés szónokája Vas Zoltán* ismertette a kommunisták programjának alapvető célkitűzéseit, amelyek magukba foglalták az új, független, szabad, demokratikus Magyarország megteremtését. A feladatok végrehajtása érdekében felhívta a pártok, társadalmi intézmények képviselőit csatlakozzanak a kommunisták javaslatához, s aktívan vegyenek részt ezek megvalósításában.⁵

Vas Zoltán ugyanakkor a kommunista vezetőknek megbízást adott a pártvezetőség megalakítására, s *október 19-én* létrejött a vezetőség.⁶ Az öttagú vezetőség élén *Gombkötő Péter* párttitkár állt, *id. Komócsin Mihály* a szakszervezeti összekötő, *Krajkó András* a közigazgatási ügyek városi intézője, *Gyólai István* szakszervezeti titkár, *Mison Gusztáv* a munkás-kultúrügyek vezetője volt.⁷

Az egyes reszortok megállapítása és kijelölése azt mutatja, hogy a vezetők az adott időben a két legfontosabb teendőre fordítottak nagy gondot. Elsősorban a szakszervezetekre, amelyek egyrészt a munkásság s általában a dolgozók megszervezése szempontjából voltak fontosak, másrésztől pedig a termeléssel voltak összefüggésben. A termelés megindítása, a háborús károk felmérése és pótlása, a túlnyomórészt vezető nélkül maradt üzemek, gyárak vezetése a munkásságra, a kommunistákra hárult.

A másik nem kevésbé fontos feladat volt a párt szempontjából, a közigazgatás kérdésének a megoldása. Ezen munkák megindítása, irányítása, illetve az apparátus egyrészének elmenekülése következtében megüresedett helyek betöltése, az egész közigazgatási gépezet demokratizálása és egyes területeinek az új igényeknek megfelelő átszervezése, a megindult népi demokratikus forradalom egyik feladatát képezte.** Feltétlenül indokolt volt tehát, hogy a pártvezetőségen belül ezen munkák irányítását

⁴ Id Komócsin Mihály: A felszabadult Szeged első napja. A szabadság hajnalán. Kossuth Kiadó. 1965. 101. o.

* Vas Zoltán: 1944. X. 15-én érkezett Szegedre és vette fel a kapcsolatot a szegedi kommunistákkal. (Délmagyarország. 1945. X. 12.)

⁵ Szegedi Népakarat. 1944. X. 19.

⁶ Az MSZMP Csongrád megyei Bizottsága Archivuma. 39/1/1944. 1944. XI. 9-i jkv.

⁷ U. i. 39/2/1945. Jelentés a szegedi szervezet működéséről. Dátum nélkül.

** A kérdés részletes bemutatását lásd: Oltvai Ferenc: Szeged közigazgatása a város felszabadulásától az ország felszabadulásáig. Levéltári Közlemények XXXIV. évf. I. sz.

külön megbízottak végezték. E területek jelentőségéből következő reszortok tudatos kijelölését bizonyítja, hogy az alakuló ülésen hangsúlyozták:” A vezetőség első és legfontosabb feladatának tartotta, hogy Szeged város életének ütőerén rajta tartsa a kezét és befolyását minden vonalon érvényesítse.”⁸

A párt szervezeti kiépítésével kapcsolatban alapvetően fontos volt, hogy a kommunisták helyesen határozzák meg a *szervezési alapelveket*, megfelelő normákat dolgozzanak ki az új tagok felvételét illetően. A párt üttőképessége, cselekvési egysége, a tömegekhez fűződő kapcsolata szempontjából nem volt közömbös, hogy milyen mértékben határozzák meg — szűkítik le, vagy tágítják ki — a párt kereteit.

Objektíve fennállt annak lehetősége, hogy az illegalitás hosszú évtizedeiben kialakult speciális helyzetből következően a párt kereteit szűkre méretezik, s ezzel éppen az indulásnál politikailag igen hátrányos helyzetbe hozzák a pártszervezetet. „Olyan pártra volt szükség, — állapítja meg ezzel kapcsolatban Ságvári Ágnes egyik tanulmányában — amely híven fejezi ki a munkásosztály helyzetének változását, azt, hogy a proletariátus, a korábbi, elsősorban bíráló és ellenzéki állásfoglalásról letérve, a demokratikus erőkkel vállalva, vezető szerepet kap az ország újjáépítésében.”⁹

A szegedi kommunisták a pártszervezési elvek megfogalmazásakor a munkás — egységfront megteremtésében elért eredményeket, a II. világháború alatt folytatott harc tapasztalatait vehették figyelembe, valamint segítséget adott ekkor már az október 18-i nagygyűlésen vázolt program jellege is. Az október 19-i vezetőségi ülésen megtárgyalták a párttagság felvételére vonatkozó elképzeléseiket és kialakították a közös álláspontot. A vezetőség a „... tagfelvételre vonatkozólag elhatározta, — olvashatjuk az egyik jelentésben — hogy a tagoknak mennél szélesebb alapokon való megszervezését fogja keresztülvinni, úgy Szegeden, mint a környékbeli községekben és tanyákon, úgy azonban, hogy a pártba oda nem való elemek ne kerülhessenek.”¹⁰ (Kiemelés — F. I.)

A határozat azt mutatja, hogy a szegedi kommunisták helyesen ismerték fel a szervezés két elengedhetetlen alapelvét: a felveendő új tagok szigorú megvizsgálását, másrészt a *nagyobb párttagságon alapuló, szélesebbkörű szervezet létrehozásának szükségességét*. A vezetőség a fenti elvek figyelembevételé alapján kiterjesztette a szervezés munkáját az üzemekre, a szakszervezetekre, ahol ezt a tevékenységet összekötötték a dolgozók körében végzett antifasiszta propagandával, amelyet elősegített a kommunisták által október 18-án megindított lap, a „*Szegedi Népakarat*” is.*** A szervezőmunka eredményességét mutatja az, hogy 1944. október 26-án a szegedi kommunisták megtartották az *első legális taggyűlést*.

A párt szervezeteinek létrehozására irányuló tevékenység ezenkívül kiterjedt a várost környező községekre, falvakra, tanyákra is, s ezeken a településeken november elején már teljes erővel folyt a szervezés. Az ezen a területen végzett pártszervező tevékenységet természetesen jelentős mértékben megkönnyítette az, hogy a szegedi kommunistáknak a Horthy-fasizmus éveiben, különösen a II. világháború alatt komoly kapcsolataik voltak a földmunkássággal és a szegényparasztsággal. A pártszerveze-

⁸ Az MSZMP Csm. B. Arch. 39/2/1945. Jelentés a szegedi szervezet működéséről. Dátum nélkül.

⁹ Ságvári Ágnes: A szövetségi politika kérdései Magyarországon a szocialista forradalom győzelméért vívott harcban. (1944–48) A Kommunista Párt szövetségi politikája 1936–1962. Kossuth Kiadó. 1966. 85. o.

¹⁰ Az MSZMP Csm. B. Arch. 39/2/1945. Jelentés a szegedi szervezet működéséről. Dátum nélkül.

*** A Szegedi Népakarat a *KMP Szegedi Csoportja* napilapjaként jelent meg. 1944. X. 18–27. között 9 száma került kiadásra.

tek létrehozása mellett a kommunisták egyben elősegítették a *földmunkás szakszervezetek* megalakulását is, s felhívták a figyelmet a mezőgazdasági munkák végzésének a fontosságára.¹¹

A Szegeden, illetve a már felszabadított területeken folyó pártszervező munka 1944. novemberétől kezdődően összefogottabbá és tervszerűbbé vált azáltal, hogy a párt *Külföldi Bizottságának* tagjai — így pl. Gerő Ernő****, Révai József és mások Szegedre érkeztek, s megalakították a *legális Központi Vezetőséget* és aktívan bekapcsolódtak a munka irányításába.¹²

A Központi Vezetőség tagjai a legfontosabb teendőnek tartották az eddig végzett munka értékelését, a demokratikus erők összefogási folyamatának meggyorsítását, a pártszervezés elveinek tisztázását.

E kérdések megvitatásában fontos szerepet töltött be a *Szegeden november 9-én* megrendezett kibővített tanácskozás, ahol a KV tagjain kívül részt vettek a szegedi, orosházi, hódmezővásárhelyi, makói kommunista pártszervezetek küldöttei is. A megbeszélésen beszámoltak a — pártszervezés, a termelés terén, az Üzemi Bizottságok megalakítása, a szakszervezetek létrehozása, a közigazgatási tevékenység folytatása, s a parasztság között — végzett munkáról.

A pártszervezés kérdéseit érintve, mindenekelőtt világosan kimondták, hogy a párt neve: Magyar Kommunista Párt. Ebben kifejezésre jutott az, hogy a kommunista mozgalom bár két szervezeti központtal rendelkezik Magyarországon, mégis egységes, azonos elvek és program alapján áll. Ezzel egyidejűleg megszüntettek minden egyéb elnevezést, amely a felszabadított területeken tevékenykedő kommunista pártszervezetek centralizált irányításának egyik alapfeltételét jelentette.

Értékelte az értekezlet a szervező munka során kifejtett tevékenységet is. Rámutattak arra, hogy egyes helyeken, így pl. Hódmezővásárhelyen, Makón a jelentkezőket túl szigorúan ítélték meg — amiben bizonyosfokú szektás szellem, helytelen elzárkózás jutott kifejeződésre — s ennek következtében túlságosan kevés tagot vettek fel.¹³

A népi demokratikus újjászületés munkájának sokrétűsége megkövetelte a kommunistáktól, hogy minden területen kezdeményezően lépjenek fel, a különböző posztokra odaállítsák képviselőiket. Ezzel kapcsolatban felhívták az értekezleten résztvevők figyelmét, hogy „... ne legyen a lakosságot érdeklő kérdések közül egy sem, amelyhez a párt ne nyúlna hozzá, mutassa meg, hogy a népnek a pártja.”¹⁴ E célkitűzés valóráváltását gátolhatta és nyilvánvalóan gátolta is a pártszervezéssel kapcsolatban kialakult fentebb említett szektás felfogás. Éppen ezért az értekezletnek ebben a kérdésben elfoglalt helyes álláspontja jelentős mértékben hozzájárult a hely-

¹¹ Az MSZMP Csm. B. Arch. 39/1/1944. 1944. XI. 9-i jkv. (November elején a szegedi szervezetnek 15 településsel volt kapcsolata.)

**** Mint ismeretes Gerő Ernő a felszabadulás idején és ezt követően igen pozitív tevékenységet folytatott, 1948 után azonban munkájában jelentős hibák mutatkoztak.

¹² Az adott időszakban az MKP-nak két vezetősége van. A Szegeden tevékenykedő, a Külföldi Bizottság egyes tagjaiból álló KV, amely decemberben székhelyét Debrecenbe teszi át, illetve az 1944 szeptemberében újjáalakuló illegális budapesti KV. A két központ decemberben kapcsolatot teremt egymással, majd 1945. II. 25-én születik meg a határozat a két szerv egyesítésére, amely ezt követően meg is valósul.

¹³ Az MSZMP Csm. B. Arch. 39/1/1944. I. csop. 2. ikt. sz. (1944. november elején a hódmezővásárhelyi pártszervezetnek 30 tagja volt, ugyanakkor a jelentkezők száma 400 fő volt, de ezeket nem vették fel arra való hivatkozással, hogy a párt élcsapat jellegét nem lehet csökkenteni. Hasonló a helyzet Makón is, ahol a Kommunista Pártnak 22 tagja volt, de a vezetők nem is akarták a pártszervezetet szélesebb alapokra helyezni. Szabó Éva: Adalékok a Magyar Kommunista Párt szervezeteinek létrejöttéhez. Párttörténeti Közlemények. 1960. 1—2. szám. 82. o.)

telen elvek felszámolásához, a helyzetnek megfelelő reális pártszervezés munkájának kiszélesítéséhez.

Míg a november 9-i kibővített értekezlet elsősorban a pártszervezés kérdéseivel, feladataival foglalkozott, addig az ezt követő, az MKP szegedi szervezetének *november 19-én megtartott taggyűlése* főleg a program ismertetése és megvitatása tekintetében jelentős, amely természetesen nem választható el a pártszervezés problémájától.

A programvita során a kérdés lényege a forradalmi átalakulás jellegének milyenségében mutatkozott meg. Bár a Szegeden működő KV tagjai közvetlenül nem ismerték megfelelően a magyarországi viszonyokat, ennek ellenére az átalakulás *jellegének* megítélésében helyes álláspontot képviseltek. Világosan látták, hogy *Magyarországon az antifasiszta, antifeudális, antiimperialista, demokratikus feladatok megoldása került közvetlenül napirendre, s még nem értek meg a szocialista átalakulásból következő célkitűzések megvalósításának a feltételei.*

Ezen a taggyűlésen Révai József felszólalásában mindenekelőtt az alapvető feladatot hangsúlyozta: „Kiverni a németeket a magyar földről, együtt harcolni a szovjet hadsereggel, fegyvert fogni és segíteni a Vörös Hadsereget.”¹⁵ Ennek érdekében: „Összpontosítani kell a nemzet erejét, ez az egyik fő ok, amiért nem a szocializmust hirdetjük. *Ne abból induljunk ki, amit mi szeretnénk, hanem amit a magyar nép többsége akar. . . Ma még a mi dolgozó népünk nem érett meg arra, hogy az ő vezető pártja a szocializmust írja a zászlajára.*”¹⁶ (Kiemelés — F. I.)

A vita során tisztázódik továbbá a programjavaslatban előterjesztett, s a megvalósításra kerülő demokrácia jellege is. Mi „. . . nem burzsoá-kapitalista demokráciát akarunk, hanem *népi demokráciát. . . olyan demokráciát, ahol a nép szabadságjogai nem fűgefalevél, ahol a föld a paraszté, ahol meg van semmisítve a magyar nagybirtokos osztály, ahol az államhatalom szervei a nép kezében vannak. . .*” — olvashatjuk a jegyzőkönyvben.¹⁷ (Kiemelés — F. I.)

A Központi Vezetőség tagjai hangsúlyozták, hogy éppen az *antifasiszta, antifeudális, demokratikus feladatok következetes végrehajtása teszi lehetővé a szocialista jellegű átalakulás feltételeinek létrehozását.* Ugyanakkor egyértelműen és világosan megfogalmazták, hogy az MKP később napirendre kerülő feladatként változatlanul fenntartja a szocializmus megvalósításának a célkitűzését. „Mi tisztában vagyunk azzal, hogy előbb, vagy utóbb sor kell, hogy kerüljön az egész magyar tőkés osztállyal való leszámolásra. Független Magyarország nélkül, magyar demokrácia nélkül, a föld felosztása, a parasztok kezére juttatása nélkül nem tudunk felkészülni erre a harcra, amely a szocializmushoz vezet.”¹⁸

Révai József éppen a szegedi példára hivatkozva mutat rá az átalakulás jellegére, arra, hogy Magyarországot milyen alapokon kell újjáépíteni: „*Az ami itt történik Szegeden, hogy az elvtársak elfoglalják a különböző posztokat, azt jelenti, hogy most itt megteremtjük a biztosítékát annak, hogy a népnek, a munkásságnak, a parasztságnak a Magyarországa szülessen meg.*”¹⁹ Kiemelés — F. I.)

¹⁴ Az MSZMP Csm. B. Arch. 39/1/1944. I. csop. 2. ikt. sz. 7. o.

¹⁵ U. i. 39/1/1944. Jkv. az MKP szegedi szervezete 1944. XI. 19. taggyűléséről. 3. o.

¹⁶ U. i. 4. o.

¹⁷⁻¹⁹ U. i. 6. o. (E program végleges formájában 1944. XI. 30-án kerül nyilvánosságra Debrecenben: „Magyarország demokratikus újjáépítésének és felemelkedésének programja. Az MKP javaslata.” Ságvári Ágnes: A szövetségi politika kérdései Magyarországon . . . idézett tanulmányában hivatkozik a debreceni programra, ugyanakkor rámutat arra, hogy az MKP Budapesten működő KV-e 1944. X. 2-án megfogalmazott egy hasonló jellegű programot, amelynek feltárására 1962-ben került sor. Idézett mű: 84. o.)

A szegedi kommunisták a korábbi, november 9-i kibővített ülés után a szervezési feladatokat világosabban látva, nagyobb energiával folytatták a pártszervezés munkáját.

Ennek eredményeként a város egyes részein egymás után jöttek létre az alap-szervezetek. Így pl. december közepén megalakult az alsóvárosi, a hónap végén a belvárosi kerületi pártszervezet.²⁰ Ez a folyamat 1945. elejére végbement és a kommunista párt teljes szervezeti kialakulása Szegeden megtörtént. Ennek következtében az MKP szegedi szervezetének felépítése a következő volt: vezető, irányító szerv a *pártbizottság* — ennek hatásköre Szeged környékére is kiterjedt — amely közvetlenül irányította az egyes *kerületi*, így a: felsővárosi, rókusi, újszegedi, somogyitelepi, móravárosi, belvárosi szervezetek tevékenységét, valamint a rendőrségi, városházi szervezetekét is.²¹

A pártszervezés tekintetében különös jelentőséggel bírt az üzemekben, a gyárakban végzett tevékenység. A termelés irányítása, az Üzemi Bizottságokban a kommunisták befolyásának érvényesítése, a reakciós elemek ellen a munkástömegek mozgósítása megkövetelte, hogy a kommunisták a munkásság körében növeljék szervezeti erejüket. Miután a gyárakban még nem voltak pártbizottságok, itt a szervező munkát az egyes kerületi szervezetek végezték, — így a rókusi szervezet a Villanytelepen, a Dohánygyárban; a móravárosi a Gyufagyárban, a Kendergyárban és a Délmagyarországi Cipőgyárban; a felsővárosi szervezet a Szalámigyárban stb. — s az üzemek párttagjai az illetékes kerületi pártszervezetekbe tömörültek.²²

A pártszervező munka fokozását sürgette az a körülmény is, hogy a kommunista pártnak a felszabadított területeken lényegesen nagyobb volt a politikai befolyása, mint a szervezeti ereje. 1945. elején, a párt szervezésével kapcsolatban országosan jelentkező szektás elzárkózás, valamint egyéb tényezők hatására, az a veszély fenyegette a pártot, hogy az erősen szervezkedő többi párttal szemben taglétszámát tekintve lemarad, ami egyáltalán nem tükrözte volna a reális helyzetet.

Hasonló okok miatt lassult le a szegedi pártszervezet fejlődése is. Míg a pártszervezés kezdeti szakaszában — október, november hónapokban — a taglétszám emelkedése normális üteműnek mondható — 1944. november közepén a pártnak 300 szegedi tagja van²³ — 1945. fordulóján az ütem lényegesen lecsökkent, amit szemléltet az, hogy 1945. február elején a párttagság száma 540 fő körül mozgott.²⁴

A Központi Vezetőség felfigyelt erre a negatív jelenségre, s a munka jobb megszervezése, a pártszervezésben fellelhető hibák kiküszöbölése érdekében elhatározta a *Területi Titkárságok* felállítását. Ennek során 1944. december 23-án létrejött a Délmagyarországi Területi Titkárság, amelynek központja Szegeden volt.²⁵ Ezzel egyidejűleg Kecskemét székhellyel megalakították a Duna—Tisza közí Területi Titkárságot, majd 1945. januárjában az Északmagyarországi Titkárságot, Miskolc központtal.

A Délmagyarországi Területi Titkárság hatásköre Békés, Csanád, Csongrád megyékre terjedt ki. Megalakulása után felhívással fordult a területén tevékenykedő

²⁰ Az MSZMP Csm. B. Arch. 39/2/1945. Az alsóvárosi pártszervezet 1945. II. 25-i jelentése. Illetve: u. i.: 39/1/1944. IV. csop. 11. ikt. sz.

²¹ U. i. 39/2/1945. A szegedi bizottság jkv-i. I. csop. 77. sz. jkv.

²² U. i. 39/2/1945. I. csop. 77. sz. jkv. 3. o. Illetve: u. i.: I. csop. 84. sz. jkv., 50. sz. jkv., 75. sz. jkv.

²³ U. i. 39/1/1944. 1944. XI. 19-i jkv. 8. o.

²⁴ U. i. 39/2/1945. 1945. II. 5-i jelentés.

²⁵ Az MSZMP Párttörténeti Intézete Archivuma. I. (1—1. ö. e. Idézi: Szabó Éva: Idézett mű 95. o.)

pártszervezetekhez, amiben többek között a következőket hangsúlyozta: „A megszorításokat, amelyeket a felveendő párttagokkal szemben alkalmaztunk, meg kell szüntetni, mert ezzel a nekünk szimpatizálókat más pártba kényszerítjük.”²⁶ Milyen megszorításokról volt itt szó? A választ is megkapjuk a felhívásban: „Nem volna helyes, — olvashatjuk a továbbiakban — az az álláspont, amelyet eddig képviseltünk, hogy csak a marxista szemlélettel rendelkező embereket vegyük fel. Akinek meg van az erkölcsi alapja, minden további nélkül fel kell venni.”²⁷ Hasonló véleményt juttatott kifejezésre a budapesti Központi Vezetőség 1945. január 23-i ülésén a debreceni KV küldötte is. „Mi tudjuk azt, hogy azok a tömegek, amelyek most belépnek, még nem kommunisták, de hiba volna be nem vonni őket a pártba, ha becsületes, harcos, magukat kommunistáknak valló munkásokról van szó, kisebb számban haladó szellemű szegényparasztokat és a leghaladóbb részét az értelmiségnek.”²⁸

Vajon ez azt jelentette, hogy a pártvezetés feladta a párt élcsapat jellegét? Korántsem, csak azt bizonyítja, hogy a párt vezetői helyesen ismerték fel a reális helyzetet, s vonták le ebből a következtetéseket. A felszabadulás előtti időben, az illegális viszonyaiból következően, a terror, a kommunisták üldöztetése alapján sok becsületes, a kommunistákkal, az eszmével szimpatizáló dolgozó nem juthatott el a párthoz. A felszabadulással elhárult ez az akadály és megindult az áramlás a Magyar Kommunista Párt felé. „Ma a probléma, kit kihagyni és nem az, hogy kit felvenni. A párt megrohamozása óriási. . . senki sem gondol arra, hogy minden jelentkezőt felvenni, de ugyancsak hiba volna becsapni az ajtót” — hangsúlyozták a budapesti KV 1945. január 19-i ülésén.²⁹ Figyelembe kell továbbá azt is vennünk, hogy éppen az adott időben, a népi demokratikus forradalom kibontakozásának idején, a tömegek radikalizálódása, balratolódása, sokkal gyorsabban ment végbe, s az emberek tudatukban rövidebb idő alatt értek marxistává, kommunistává, s ezt a folyamatot a kommunista párttagság méginkább gyorsította. Ezek figyelmen kívül hagyása nyilvánvalóan hibás álláspont lett volna.

A párttagság számának emelésével volt összefüggésben az üzemi pártszervezetek helyzetének megszilárdítására irányuló tevékenység is. A szegedi, 1945. április 5-én megtartott összevetőségi ülésen megtárgyalták az üzemi pártmunka aktuális kérdéseit, s határozatot hoztak arról, hogy *minden üzemben meg kell alakítani a pártbizottságokat*, amelyeknek egyik alapvető feladata a párt szervezése.³⁰

A pártszervező munka megjavítása, a szektás, dogmatikus nézet felszámolása, a földreformtörvény megalkotása, végrehajtásának megkezdése, a helyreállítás kibontakozása, kedvezően befolyásolták a kommunista párt szervezeti erejének növekedését. 1945. május közepén a szegedi pártszervezetnek 1000 tagja van³¹ — tehát öt hónap alatt megduplázódott — novemberben pedig a párttagok száma már elérte az 5600 főt, akiknek 30%-a nő.³²

Magyarország teljes felszabadulásával a Központi Vezetőség az ország egész területére kiterjesztette a pártszervező munkát. Az 1945. április 20-i központi vezetőségi ülésen határozatot hoztak *nyolc területi bizottság létrehozására, illetve megyei bizottságok és járási titkárságok felállítására*. A határozat hangsúlyozta, hogy ott,

²⁶⁻²⁷ P. I. Arch. 57—901/a. ö. e. Idézi: Szabó Éva: Idézett mű: 95—96. o.

²⁸ U. i. 102—103. o.

²⁹ P. I. Arch. I./1—1. ö. e. Idézi: Szabó Éva: Idézett mű: 102. o.

³⁰ Az MSZMP Csm. B. Arch. 39/2/1945. I. A szegedi bizottság jkv-i. 77. sz. jkv.

³¹ U. i. 39/2/1945. I. 1945. V. 14-i jelentés.

³² U. i. 2/5/48. 1946. XII. 3-i jelentés.

***** Így jött létre a Szegedi Területi Titkárság, (hatásköre Békés, Csanád, Csongrád megyékre terjedt ki) s megszűnt a Délmagyarországi Területi Titkárság.

ahol területi bizottságok működnek nincs szükség külön megyei bizottság megteremtésére, ennek funkcióit az előbbieket töltik be.³³ Ezt követően 1946. elején a területi bizottságok megszűntek s helyettük megyebizottságok jöttek létre. Csongrád megyében ennek alapján két felső szervet hoztak létre: a *Csongrád megyei* és a *Nagyszegedi Bizottságokat*.³⁴ A Nagyszegedi Pártbizottsághoz Szegeden kívül még 14 környező község, település is tartozott.

A szervezeti változásokkal egyidejűleg meggyorsult a párttagság létszámának növekedése, ami különösen az üzemi munkásság tekintetében szembetűnő és jelentős. 1946. márciusában — a Baloldali Blokk megteremtésének az idején — az MKP Nagyszegedi Pártbizottságához 11 kerületi pártszervezet tartozott: 3471 taggal, 12 üzemi pártszervezet: 1628 taggal, 7 tanyai pártszervezet: 900 taggal és 11 falusi szervezet: 1586 taggal, összesen: 7585 fő.³⁵ Közvetlenül a város területén — tehát a kerületi és üzemi párttagságot véve alapul — 5099 párttag volt, akiknek 31,9%-a az üzemekből került ki.

A szegedi kommunista pártszervezet fentiekben vázolt fejlődése azt mutatja, hogy a Magyar Kommunista Párt a felszabadulás után gyorsan talpra állt, azonnal megkezdődött a pártszervező munka. Annak ellenére, hogy a kezdeti szakaszban a vezetőknek igen nagy nehézségekkel kellett megküzdeni, s ez a tevékenység nem volt mentes minden hibától, a pártszervezetek gyors kiépítésével, az üzemek munkásaira támaszkodva, bevonva a munkába a dolgozó tömegek egyéb rétegeinek legjavát, munkájukkal hozzájárultak a népi demokratikus átalakulás kibontakozásának egyik alapvető feltételének a megteremtéséhez. Másrészt a szegedi tapasztalatokat felhasználva a Központi Vezetőségnek átmenetileg Szegeden tevékenykedő tagjai a felszabadított területeken is nagyobb ütemben végezhették a pártszervezés munkáját s egyben elősegítették a népi demokratikus átalakulás tényleges megindulását.

2. Az SZDP szegedi szervezetének újjászervezése

A munkásosztály vezető szerepének biztosítása a népi demokratikus átalakulásban, aktivitásának kibontakoztatása, szükségessé tette, hogy a Magyar Kommunista Párt mellett a munkásság másik régi, hagyományos pártja a Szociáldemokrata Párt is újjászerveződjék. A több évtizedes harc — amely ugyan az ismert okok következtében ellentmondásos volt — az SZDP hosszú időn keresztül fennálló legalitása azt eredményezte, hogy a szociáldemokrata eszméknek és hagyományoknak jelentős bázisa volt Szegeden is a munkásság és a dolgozók egyéb rétegeinek a körében. Az SZDP újjászervezését azonban több tényező átmenetileg késleltette, illetve akadályozta.

Mindenekelőtt hangsúlyozni szeretnénk, nem szabad figyelmen kívül hagyni azt a körülményt, hogy a II. világháború alatti szegedi szociáldemokrata és szakszervezeti mozgalomban — különösen 1943-tól kezdődően — jelentős vezető szerepet töltöttek be a kommunisták, a baloldali szociáldemokraták, s a kommunistákkal való együttműködés, a közösen folytatott antifasiszta, függetlenségi harc alapján sok szociáldemokrata kommunistává fejlődött. Az MKP szegedi szervezete legális létrejötté után ezek mint kommunisták kiváltak az SZDP helyi szervezetéből,* ami

³³ P. I. Arch. I/1—2. ö. e. Idézi: Szabó Éva: Idézett mű: 108. o.

³⁴ MSZMP Csm. B. Arch. 39/5/1946. 1946. I. 8-i jkv., illetve: 21/1/1946. 1946. II. 3-i jkv.

³⁵ U. i. 39/5/1946. 1946. III. 9-i jelentés.

* V. ö. Nemes Dezső: Magyarország felszabadulása. Kossuth Kiadó. 1960. 146. o.

azt eredményezte, hogy a *korábban aktív és erős helyi baloldali szociáldemokrata vezetés jelentős mértékben meggyengült.*

A másik igen fontos tényező, amire itt rá kell mutatnunk, hogy 1944. végén — az SZDP szegedi szervezetének újjászervezése idején — a korábbi állapotokból következően, az SZDP országos vezetéséhez hasonlóan, *a helyi szervezet vezetősége nem egységes*, a pártszervezet irányításában a baloldaliak mellett jelentős mértékben érezhető a jobboldali elemek befolyása. Az egység hiánya természetesen gátolta a célkitűzések, feladatok egyértelmű megfogalmazását, hátráltatta az SZDP szegedi szervezetének újjáalakítását.

Befolyásolta az újjászervező munkát az is, hogy 1944. őszén az SZDP *felső vezetése* — miután nem számolt megfelelően a várható változásokkal — még nem tudott kialakítani egy egységes, az új helyzetnek megfelelő, az ország, a tömegek igényeit messzemenően figyelembe vevő *programot és politikai irányvonalat.* A párt vezetése csak 1945. áprilisában fogalmazza meg először és hozza nyilvánosságra politikai elképzeléseit tartalmazó dokumentumát: „Mit akar a Szociáldemokrata Párt” címmel.³⁶ Bár a baloldali vezetők és az MKP KV-e között 1944. októberében létrejött a megállapodás a munkásegység megteremtése, s a közösen folytatott harcra vonatkozóan, miután azonban a pártban ekkor még nem rendelkeztek döntő befolyással — a balszárny csak 1945. februárjában vette át a párt vezetését — a szociáldemokrata munkásság előtt csak később válik ismertté az SZDP baloldalának politikai plattformja. Ennek átmeneti hiánya — véleményünk szerint — szintén gátolta a tömegek közt végzett tudatos, párt újjászervező tevékenységet.

Ugyanakkor rá kell mutatnunk arra is, hogy az SZDP szegedi szervezetének életrehevését a fentebb említett gátló tényezők mellett néhány pozitív körülmény elő is segítette.

Itt elsőként kell megemlítenünk a *kommunistáknak az SZDP helyi szervezete létrehozására irányuló tevékenységét.* A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 27. évfordulója alkalmából 1944. november 7-én Szegeden rendezett ünnepségen Gerő Ernő ezzel kapcsolatban a következőket hangsúlyozta: „Erről a tribünről a Magyar Kommunista Párt vezetősége nevében felszólítást intézek a szociáldemokrata párt vezetőihez, a kigazda párthoz és az összes haladó pártokhoz, kezdjék meg és folytassák működésüket.”³⁷

Másnap, a szegedi kommunistákkal folytatott tanácskozáson, amikor Gerő Ernő ismertette az MKP irányvonalát, a kommunisták figyelmét ismételten felhívta az SZDP, valamint a szakszervezetek létrehozásának szükségességére.³⁸ Mindezek alapján a szegedi kommunisták Gombkötő Péter párttitkár irányításával már november 8-án — amikor az MKP szegedi szervezetének kiépítése gyors ütemben folyt — felkeresték a szociáldemokrata vezetőket és hangsúlyozták előttük az SZDP szegedi szervezete megteremtésének szükségességét.³⁹

A másik ilyen pozitív tényező, abban a körülményben rejtett, hogy itt tulajdonképpen a párt *újjászervezéséről* volt szó. Bár a német megszállás alatt a pártot betiltották, mégis objektíve adott volt a párttagság jelentős része, alsó- és középfokon a vezetői gárda, a szervezeti élet feltételeit biztosító párthelyiségek, stb. Tisztázottak voltak továbbá a párt szervezeti felépítésével, irányításával, működési mechanizmu-

³⁶ Lásd: Ságvári Ágnes: Idézett mű: 91—92. o.

³⁷ Felszabadulás 1944. szept. 26—1945. ápr. 4. Dokumentumok. Szikra Kiadó. 1955. 144—145.

³⁸ P. I. Arch. A szegedi VB. jkv—i. 39/1/1944. II. csop. I. ikt. sz. .

³⁹ U. i. I. csop. 2. ikt. sz.

sával kapcsolatos fontos elvi és gyakorlati kérdések, amelyek az újjászervezés munkájában komoly előnyt biztosítottak a szociáldemokrata vezetők részére.

Az SZDP szegedi szervezete korábban internált vezetőinek egyrésze, — így pl.: *Bernáth András, dr. Valentiny Ágoston és Vörös József* — a város felszabadulása idején már Szegeden tartózkodtak. *Papdi György* — a párt korábbi titkára — csak később szabadult Sopronból, s *Dáni János* pedig — a szegedi munkásság egyik harcos szociáldemokrata képviselője — mártírhálált szenvedett.⁴⁰

A hazatért vezetők kezdeményezésére „Négy héttel a felszabadulás után ült össze az első értekezlet, amelyen a párt régi hű vezetőségi tagjai vettek részt, köztük *Bernáth András, Simon Béla, Jenei Sándor, Nemes Lajos, Pleskó György, Papdi Júlia* és még néhányan.”⁴¹ (Kiemelés — F. I.) *Hosszabb szervező és előkészítő munka után végül is november végén megalakult az SZDP szegedi szervezete.*⁴²

A helyi vezetők a *Délmagyarország*** hasábjain fordultak volt tagságukhoz, a munkásokhoz, a parasztokhoz, a polgárokhoz felszólítva őket arra, hogy tömörüljenek a párt zászlaja alá. A sajtó nyilvánosságát felhasználták arra is, hogy vázolják céljaikat, említést tegyenek *programjuk* néhány követeléséről.

A program alapját, jellegét két fő motívum: „a demokrácia” és a „szociális jólét” határozta meg. „A demokrácia volt elgondolásának alappillére; (a magyar szociáldemokráciáról van szó — F. I.) fanatikusan bízott a demokrácia átütő, formáló és szervező erejében. . . a felelősség terhével és érzésétől áthatottan képviselte az országot és a népet érdeklő politikai és szociális kérdéseket. Bizonyítja ezt a *párt politikai programja, amely a szociális jólét, földreform, kulturális haladás és egészségügy minden sarkalatos kérdését felöleli s síkraszáll a sajtó, a szólás és véleménynyilvánítás szabadságáért.*”⁴³ (Kiemelés — F. I.)

Vizsgálva a nyilatkozatot mindenekelőtt megállapíthatjuk, hogy fő követeléseik egyáltalán nem újak. Ezeket a célokat az SZDP vezetése már a II. világháború kitörése előtt is hangsúlyozta, tehát a korábban kialakított programról van itt szó. Szembetűnő hiányossága a felhívásnak, hogy nem hangsúlyozza az adott történelmi helyzetből következő két legfontosabb feladatot, a *fasiszmus és maradványainak felszámolásáért folytatott harcot, valamint a termelés megindítását*. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy az SZDP helyi vezetősége nem látta volna ezek szükségességét, ezt későbbi nyilatkozataik és magatartásuk bizonyítja. Mégis jelentős politikai fogyatékoságnak kell minősítenünk ezt, éppen azért, mert a felszabadulás után a sajtóban először fordultak a tömegekhez, s ez nyilván az alapos, megfontolt cél-megfogalmazást tette volna indokolttá.

A demokrácia követelése *általában*, szintén bizonyítja, hogy a szociáldemokrata vezetők nem elemezték kellően az adott viszonyokat és a feladatokat. Nem vizsgálták még felül korábbi követeléseiket és így ekkor nem is tisztázhatták azt az igen fontos kérdést — amit a kommunisták Szegeden már megvalósítottak — hogy *a demokrácia tartalmilag mit jelent*.

Mindezek véleményünk szerint azt bizonyítják, hogy a szegedi szociáldemokratákban még — s ebben a helyi vezetés egységének a hiánya, valamint a központi irányítással való kapcsolat megszakadása játszott döntő szerepet — *nem alakult ki a megfelelő stratégiai vonal, s ezen belül az egyes szakaszok fő tartalmi követeléseit sem tisztázták kellően*.

⁴⁰ Vörös József visszaemlékezése. Szegedi Népszava, 1945. X. 11.

⁴¹ A pontos dátum: 1944. november 9. (Lásd: P. I. Arch. 253/3/43. 1945. VII. 12-i jelentés.)

** A Délmagyarország a MNFF napilapjaként jelent meg 1944. XI. 19-én.

⁴²⁻⁴³ Délmagyarország. 1944. XI. 26., 1944. XII. 1., 1944. XII. 5-i számok

A későbbiek folyamán, az 1945-ös országgyűlési választásokat megelőzően visszatértek a demokrácia követelésének a problémájára. Azonban ekkor már országosan és helyileg is természetesen más a helyzet. Az SZDP helyi szervezetében erre az időre a baloldali pozíciói jelentősen megerősödtek, bár ennek ellenére a jobboldaliak tevékenysége még mindig érezte a hatását. Ez mindenekelőtt dr. Valentiny Ágoston közéleti szereplésében jutott kifejezésre.***

Valentiny 1945. október 23-án az SZDP szegedi szervezete rókusi székházában tartott választási nagygyűlésen mondott beszédében kifejezetten jobboldali szociáldemokrata álláspontot képviselt. Előadásában jelentős teret szentelt a demokrácia kérdésének, s többek között kijelentette: „Demokrácia csak egyféle van, ez alatt pedig a gazdasági és szociális demokráciát, tehát az őszinte és becsületes demokráciát értjük, amely *minden polgárt* fel akar emelni a becsületes megélés színvonalára. Ez pedig nem a régi polgári demokrácia, hanem a szellemiekben és anyagiakban való teljes demokrácia. *Ezért van az, hogy lényegében Kelet és Nyugat demokráciái között nincs különbség.* . . Fő feladatunk az, hogy *itt is teremtsük meg azt a demokratikus államot, amelyet a nyugati szocialista pártok megteremteni igyekeznek.*”⁴⁴ (Kiemelés — F. I.)

A fent közöltek egyértelműen és világosan bizonyítják korábban kifejtett álláspontunkat azt ugyanis, hogy a szegedi baloldali szociáldemokrata vezetőkben 1944. végén még korántsem tisztázódott a demokrácia tartalma, s továbbá azt is, hogy az SZDP szegedi szervezetén belül, de a párt felső vezetésében is a jobboldaliak reformista, revizionista módon értelmezték a demokrácia kérdését. A jobboldaliak politikai ideálja a nyugati típusú demokrácia, a „liberális polgári állam”, amely „minden polgárt fel akar emelni”.

Valentiny eme nyilatkozata szemléletesen tükrözi azt a politikai irányvonalat, amit az adott időben az SZDP-n belül Peyer, Szeder, Szélig, Kéthly képviselt és azt, hogy ez a jobboldali vezetés ekkor már teljesen kezd szembefordulni a valóban népi demokráciával. A demokrácia fenti értelmezése, valamint Valentiny ama megállapítása mely szerint: „Ha ezt a pártot lényegesen megerősítve juttatjuk be a parlamentbe, megteremti ezt a demokráciát és ez esetben méltó helyet foglalhatunk el az európai népek sorában”⁴⁵ — nyilvánvalóvá teszi a jobboldali szociáldemokrácia külpolitikai orientációját is. Ezek szerint a magyar szociáldemokráciának a nyugati szociáldemokrata pártokkal kell együttműködni — hiszen törekvéseik közösek — s azokkal a Nyugat-európai országokkal, amelyekben a „demokrácia” eddig is „lehetővé tette” a szociáldemokraták tevékenységét. Leplezetlen felkínálkozás ez a Nyugatnak, amiben kifejezésre jut, hogy a jobboldali szociáldemokraták a további előrehaladásnak a nyugati orientációval próbálnak gátat vetni.

Visszatérve az 1944. decemberi programjellegű nyilatkozatra, rá kell mutatnunk arra is, hogy a földreform követelése — annak ellenére, hogy ez csak általánosságban nyer megfogalmazást — a demokratikus jogok biztosításának hangoztatása, a szociális kérdések megoldására való felhívás *objektíve* egybeestek a kibontakozó népi demokratikus forradalom célkitűzéseivel, s így *lehetőséget teremtettek a tömegek mozgósítására, a kommunistákkal való együttműködésre.* Pozitív továbbá a szegedi szociáldemokratáknak az az állásfoglalása, hogy: „. . . a szebb és boldogabb Magyar-

*** Dr. Valentiny Ágoston a felszabadulás előtt az SZDP szegedi szervezetének volt az elnöke. A város felszabadulása után polgármester lett, majd mint az Ideiglenes Kormány igazságügyi minisztere tevékenykedik. A későbbiek folyamán azonban mint jobboldali szociáldemokrata teljesen szembekevert a népi demokratikus átalakulással.

⁴⁴ Szegedi Népszava. 1945. X. 23.

⁴⁵ U. o.

országot a parasztság, munkásság, és szellemi foglalkozásának demokratikus egysége teremtheti meg.⁴⁶ Ez lényegét tekintve azonosítható a kommunisták által hangoztatott antifasiszta, demokratikus összefogás megteremtésére irányuló törekvésekkel.

Az SZDP helyi szervezetének újjáalakítása érdekében kifejtett tevékenység 1944. december 17-én újabb állomáshoz érkezett. Ezen a napon körülbelül 220 főnyi résztvevővel (ez feltehetően azonosítható az ekkori szegedi SZDP tagsággal) *taggyűlést tartottak* — első nyilvános taggyűlésük a felszabadulás után — amelyen megválasztották a végrehajtó bizottságot.⁴⁷

Az SZDP szervezeti kiépítése, mind Szegeden, mind pedig a már felszabadított országrészekén *intenzívebben az Ideiglenes Nemzetgyűlés összeülése után indult meg. Debrecenben*, részben a szociáldemokrata képviselőkből, másrészt a Hajdú megyei már meglévő pártszervezetek képviselőiből *egy ideiglenes pártvezetőséget* választottak a felszabadított területeken folyó pártszervező munka központi irányítása érdekében.

Ez a vezetőség *kiáltvánnyal* fordult a dolgozókhoz, amelyben az SZDP helyi szervezeteinek megalakítására szólított fel. Ezzel egyidejűleg létrehozták az ideiglenes *Vidéki Titkárságot*, amelynek vezetését az ekkor Debrecenben tartózkodó *Gallai Lajos* látta el. A későbbiek folyamán az SZDP Központi Vezetősége *Marosán Györgyöt* bízta meg a szervezőmunka irányításával, s miután Debrecenbe érkezett tevékenysége következtében szélesebbkörű agitáció indult meg, amely kiterjedt a Tiszán-túli, Duna—Tisza közí és felvidéki területekre is.⁴⁸

A szegedi, illetve a délmagyarországi területeken folytatott szervezést jelentős mértékben elősegítette az 1945. tavaszán felállított *Alföldi Titkárság*, amelynek központja *Hódmezővásárhelyen* volt, s működési területe Békés, Csanád, Csongrád megyékre, valamint Hódmezővásárhely és Szeged városokra terjedt ki.⁴⁹ Majd az SZDP irányításának decentralizálásával egyidejűleg megalakították a párt *megyei titkárságait*, illetve az SZDP KV mellett működő *Vidéki Titkárság* létrehozása után javasolják a *járási titkárságok* megalakítását is.⁵⁰

A pártszervező munkában, célkitűzéseik, követeléseik nyilvánosságra hozásában a szegedi szociáldemokraták felhasználták az 1945. VI. 19-től megjelent lapjukat, amely *Szegedi Népszava* címen látott napvilágot. Ennek egyik számában hívta fel a figyelmet *Szakasits Árpád* a szervezkedés fontosságára és céljára, hangsúlyozva: „... minden kis faluban ki kell épülniük a pártszervezeteknek. Ezek a pártszervezetek tulajdonképpen szilárd alapjaivá lesznek a politikai, de nemcsak a politikai hanem a gazdasági demokráciának is...”⁵¹

A pártépítő munka eredményeként az *SZDP szegedi szervezete 1945. nyarára teljes mértékben kialakult a városban*, s szoros kapcsolatot tartott fenn a környező településekkel is, létrehozva itt is szervezeteit.⁵²

Az SZDP szegedi szervezete taglétszámára és tagságának összetételére vonatkozóan a felszabadulást követő közvetlen időszakban nincsenek pontos adatok. Az eddig feltárt dokumentumok későbbi időszak taglétszámát tükrözik, s ezek közül a legkorábbi 1945. október 1-i keltezésű. E szerint 1945. őszén az SZDP szegedi

⁴⁶ Délmagyarország. 1944. XII. 5.

⁴⁷ P. I. Arch. 253/3/43. 1945. VII. 12-i jelentés.

⁴⁸ U. i. 253/3/34. A Vidéki Osztály jelentése. Dátum nélkül.

⁴⁹ U. i. 253/3/43. 1945. IV. 25-i levél.

⁵⁰ U. i. 253/3/34. A Vidéki Osztály jelentése. Dátum nélkül. Illetve: u. i. 253/3/34. 1945. XII. 13-i feljegyzés.

⁵¹ Szegedi Népszava. 1945. VIII. 8.

⁵² P. I. Arch. 253/3/43. 1945. VII. 12-i jelentés.

szervezetének körülbelül 6000 tagja van.⁵³ Az adat valódiságát látszik bizonyítani egy másik dokumentum, amely szerint 1945. augusztus 10-én az SZDP szegedi szervezete rendkívüli taggyűlést tartott, ahol *Simon Béla* párttitkár jelentésében beszámolt a *párt taglétszámának nagyarányú emelkedéséről* és közölte a tagsággal, hogy a város belterületén, s a Szegedhez tartozó községekben és tanyákon 29 párt-szervezet működik.⁵⁴ Valószínű azonban, hogy a fenti taglétszámmra vonatkozó adatban a fizető és nemfizető tagság együttesen szerepel, s így ez nem tükrözi teljesen a reális képet.****

Ami a pártszervezet tagságának *társadalmi rétegződés szerinti összetételét* illeti, valóban csak következtetni tudunk. Az nyilvánvaló, hogy a párt jelentős tömegeit a *munkásság* adta. Szervezésüket különös gonddal kezelték, sőt az SZDP KV irányelveinek megfelelően létrehozták az SZDP szegedi szervezete *üzemi titkárságát*. SZDP üzemi szervezetek — *pártcsoportok* — működtek Szeged valamennyi jelentősebb üzemében, így pl.: az Újszegedi Kendergyárban, a Szegedi Kendergyárban, az Orion Bőrgyárban, a Lemezgyárban, a Dohánygyárban, a Gázgyárban, stb.⁵⁵ Az üzemi pártcsoportokban tevékenykedő szociáldemokrata munkások szervezetileg a kerületük szerinti illetékes pártszervezethez tartoztak. Egy későbbi — 1946. áprilisi — adat azt mutatja, hogy az SZDP szegedi szervezetéhez ekkor körülbelül 1800 üzemi munkás tartozott. (Ugyanekkor az MKP szervezetéhez 1707 üzemi munkás.)⁵⁶

Természetesen a szervező munka nemcsak a város ipari munkásságára terjedt ki. Ezt az eddigiek is mutatják, hiszen a Szegedet környező községek lakosainak túlnyomó többsége a mezőgazdaságban dolgozott, s így az SZDP-hez *földmunkás és paraszti* rétegek is tartoztak.⁵⁷ De a szélesebbkörű szervező munkára hívja fel a figyelmet az SZDP Vidéki Titkársága is, hangsúlyozva: „... a szociáldemokrata párt nemcsak az ipari munkásság, hanem az ország összes dolgozóinak a pártja”.⁵⁸

A szervezés valóban kiterjedt a város egyéb rétegeire is. Egy, a kommunisták által megfogalmazott jegyzőkönyv szerint jelentős volt az SZDP szegedi szervezetén belül a *kisiparosok, kiskereskedők*, valamint a *különböző polgári rétegekhez* tartozók száma.⁵⁹ 1945. elején ugyanakkor gyors ütemben építik ki az *értelmiségi* csoportokat. „A munkásság kinyújtott baráti kezét az értelmiségnek nagyon sok tagja ragadta meg Szegeden is. Orvosok, tanárok, mérnökök egymás után alakították meg a maguk csoportját. . .” — olvashatjuk a Szegedi Népszavában.⁶⁰

Összegezve az elmondottakat, megállapíthatjuk, a szegedi szociáldemokraták a párt újjászervezése idején jelentkező objektív akadályokat a kommunisták segítségével sikeresen elhárították, s ha kissé késve is, de hozzáfogtak a pártszervezet kiépítéséhez. Ez a munka 1945. nyarára arra az eredményre vezetett, hogy az SZDP szegedi szervezete a városban teljes mértékben kiépült, s az MKP mellett a munkás-

⁵³ U. i. 253/3/43. 1945. X. 1-i jelentés.

⁵⁴ Szegedi Népszava. 1945. VIII. 11.

**** Az 1947. évi VI. havi kimutatás szerint az SZDP szegedi szervezetének 4944 fizető tagja van. (P. I. Arch. 253/3/13. 1947. VI. havi kimutatás.)

⁵⁵ Szegedi Népszava. 1945. XII. 5.

⁵⁶ P. I. Arch. 39/5/1946. Az MKP szegedi szervezete 1946. IV. 8-i jelentése a KV Szervezési Osztályához.

⁵⁷ A **** alatt említett kimutatás szerint 1947. VI. hóban a szervezetnek 578 fizető földművelő tagja van.

⁵⁸ P. I. Arch. 253/3/34. 1945. XII. 13-i feljegyzés 2. o.

⁵⁹ U. i. 39/2/1945. Jelentés az MKP Délkerületi Titkárságának január havi működéséről, illetve: u. i. az MKP szegedi bizottságának jkv-i. 1945. 39/2. I. csop. 77. sz. jkv.

⁶⁰ Szegedi Népszava. 1945. VI. 24.

ság jelentős pártjává növekedett. A párt tevékenységét — elsősorban a szervezés kezdeti szakaszában — meglehetősen gátolta a vezetésben még érvényesülő jobb-oldali befolyás. Azonban, ahogyan országos viszonylatban is egyre inkább meg erősödtek az SZDP-n belül a baloldaliak pozíciói, illetve sikerült egyre kiteljesedet- tebben megvalósítani a kommunisták és baloldali szociáldemokraták együttműkö- dését, ugyanúgy az SZDP szegedi szervezetében is mindinkább előtérbe kerültek a baloldali erők, a munkásegység megteremtésének a hívei.

3. A szakszervezetek létrehozása, célkitűzéseinek megfogalmazása

A felszabadulással jelentős mértékben megnőtt a szakszervezetek, a dolgozók egyéb tömegszervezeteinek a jelentősége is. Ez összefüggésben volt az ország előtt álló feladatok végrehajtásával. A népi demokratikus átalakulás sikeressége szükség- szerűen megkövetelte, hogy a végrehajtandó célok megoldásában a munkásosztály vezetésével a dolgozó tömegek egységesen és szervezetten lépjenek fel, s ehhez *szervezetileg* a szakszervezetek kitűnő kereteket biztosítottak.

A szakszervezetek létrehívása és *szervezeti kereteinek kiszélesítése* indokolt volt továbbá a munkásosztály szempontjából is. Miután a társadalmi haladás közép- pontjában ez az osztály állt, a népi demokratikus átalakulás elsődleges feltétele volt a munkásosztály aktív, egységes fellépése. Indokolt volt ez a munkásosztály szem- pontjából azért is, mert mint ismeretes a II. világháború alatti években a szakszerve- zetek tagsága jelentős mértékben lecsökkent és így a felszabadulás idejére sok, ko- rábban igen komoly szervezeti erőt képviselő szakszervezet szinte elnéptelene- dett. A munkásosztály mozgósítása a *munkásegység megteremtésére* a két munkás- párt közös tevékenységének megvalósítására objektíve a legkedvezőbb működési lehetőségeket biztosították a szakszervezetek.

Újjászervezésüket, illetve létrehozásukat tette szükségessé az a tény is, hogy a Horthy-fasizmus éveiben — az ismert okokból következően — a dolgozók egyes rétegei (vasútasok, postások, közalkalmazottak, földmunkások) el voltak zárva a szakszervezeti mozgalomtól, nem rendelkeztek a szervezkedés jogával. Ezeknek a rétegeknek *egy része* éppen az „elkülönült” helyzetből következően a fasiszta propaganda nacionalista, kommunistaellenes hatása alá került, politikailag iskolá- zatlan volt, s legjobb esetben közömbös magatartást tanúsított. Gondolkodásmódjuk megváltozásának elősegítése, politikai közömbösségük megszüntetése, *a helyreállítás és az újjáépítés munkájába való bevonásuk* indokoltá tette ezen rétegek szakszerve- zetbe való tömörítését.

A szervezés kibontakozása idején a szakszervezeti vezetők előtt tulajdonképpen hármas feladat állt. Az első és leglényegesebb az volt, hogy a szakszervezeteken keresztül mozgósítsák a dolgozókat az *újjáépítésből következő célkitűzések végre- hajtására*. Feladatot jelentett továbbá a tulajdonképpeni *szervezés*, azaz a régi szak- szervezetek újjászervezése és azoknak a dolgozóknak a bevonása a szakszerveze- tekbe, akik a felszabadulás előtt nem vettek részt ebben a munkában. Végül a szer- vezéssel egyidejűleg *meg kellett fogalmazni a szakszervezetek általános és speciális célkitűzéseit, feladatait*.

A szegedi kommunisták korábbi tapasztalataik alapján a háború végóráiban felismerték a szakszervezetek szerepét és jelentőségét a kibontakozó átalakulásban, s kezdeményezték ezek újjászervezését. „1944. október 9-e alakította ki azt az állás- pontot Szegeden az itt maradt és akkoriban az internáló táborokból visszajött vezetőkben, hogy itt az alkalmas idő, amikor mindent el kell követni, hogy a magyar

munkásmozgalom hatalmas küzdőtáborát a szakszervezeteket életre kell hívni” — olvashatjuk az egyik jelentésben.⁶¹

Ezen a tanácskozáson a jelenlevők megbízták Gyólai Istvánt, id. Komócsin Mihályt és Tombácz Imrét a szakszervezeti munka megindításával, annak nyomatékos hangsúlyozásával, hogy „... minden szakmai csoportnak Szegeden levő tagjával vegyék fel az érintkezést és a csoportokat haladéktalanul hívják életre.”⁶²

A tények azt mutatják, hogy a szakszervezetek újjászervezésében, főleg a kezdeti szakaszban, elsősorban a kommunisták vettek részt, léptek fel kezdeményezően, s a *szociáldemokrata vezetők csak később kapcsolódtak be ebbe a munkába*. Úgy gondoljuk, hogy ezt a fentebb kifejtettek részben megmagyarázzák. Az SZDP szegedi szervezete létrehozását gátló tényezők a szociáldemokraták szakszervezeti tevékenységében is éreztették negatív hatásukat. Másrészt miután a meginduló átalakulás jellegének tisztázása is késett részükről, s az ezzel kapcsolatos elképzelések — éppen a vezetés megosztottságából következően — homályosak voltak, a szociáldemokrata vezetők előtt nem volt világos eléggé a felszabadulást közvetlenül követő időben, a szakszervezetek feladata a kibontakozó forradalmi folyamatban. Nem ismerik fel kellő időben azt, hogy a megváltozott viszonyokból következően a szakszervezeteknek új funkcióik adódtak a termelés ellenőrzésében, az Üzemi Bizottságokban.

Miután a kommunistáknak ezekben a kérdésekben határozott, kialakult álláspontjuk volt, ezért a kezdeti szakaszban, az újjászervező munka megindulásakor egyedüli szervezőerőként tevékenykedtek.

A szakszervezetek újjászervezésére irányuló törekvések hatására Szegeden 1944. október vége felé megindult a Gázgyár és Villanytelep, a Kefegyár, a Fűrészgárak, a Gyufagyár, a Dohánygyár, a Szegedi Gazdasági Vasút, a Konzervgyár, a Mélyhűtő-telep, stb. munkásainak a szervezkedése.⁶³

Ez azt mutatja, hogy a kezdeti szakaszban *üzemenként* szervezték a szakszervezeteket. Nyilvánvalóan ezt a kialakult helyzet tette szükségessé — a szervezőmunka gyors megindítása, s az, hogy ezzel is elősegítsék a termelés megindítását — s csak átmeneti jellegű lehetett, mert a szűk, szakmai körök szerinti szervezkedés a szakszervezeti mozgalom egységének megvalósítását nagymértékben akadályozta. A későbbiek folyamán a szegedi szakszervezeti vezetők kifejezésre jutatták a szervezési elvvel kapcsolatos véleményüket, s rámutattak a szervezkedés negatívumaira. „A fejlődés iránya — írta erről Tombácz Imre, a Munka című szegedi szakszervezeti lapban — kétségtelenül a nagy foglalkozási szövetségek felé mutat és helytelenül cselekszenek azok a munkatársaim, akik ennek az irányzatnak ellenállva, pusztán érzelmi okokból vezetettve ragaszkodnak szűk szakmai, vagy egészen szűk „üzemi” érdekeikhez.”⁶⁴

Az ipari munkásság szervezkedésének hatására, a dolgozók egyéb rétegei is kezdték létrehozni szakszervezeteiket. 1944. október 22-én megalakult az *orvosok- és egészségügyi dolgozók szakszervezete*⁶⁵, október 25-én a *vasutasok szakszervezete*,⁶⁶ 26-án a *mérnökök, vegyészek, technikusok*⁶⁷, 27-én a *fodrászok*⁶⁸, 28-án a *postások*⁶⁹, december 1-én a *városi és vármegyei alkalmazottak*⁷⁰, december 4-én az *írók-, újságírók, művészek szakszervezete*⁷¹.

⁶¹⁻⁶³ SZOT Levéltár. Csanád-, Csongrád megyei SZ. M. T. iratok. 1947/2/1948. VIII. 23-i irat.

⁶⁴ Munka. 1945. I. 21.

⁶⁵⁻⁶⁶ SZOT Levéltár. Csanád-, Csongrád megyei SZ. M. T. iratok 1947/2. 1948. VIII. 23-i irat.

⁶⁷⁻⁶⁹ Délmagyarország. 1944. XI. 24., 1944. XI. 26., 1944. XI. 28-i számok.

⁷⁰ Lásd: 65-ös számú jegyzetet.

⁷¹ Délmagyarország. 1944. XII. 6.

1944. végén megindult a földmunkásság szervezkedése is. Decemberben Alsó-, és Felsőközponon, valamint Tápén megalakították a *földmunkás* szakszervezeteket.⁷²

Miután Szegeden és Csongrád megyében a *textilipari munkásság* számbelileg is komoly erőt képviselt, ezért szervezésük nagy jelentőséggel bírt. A szervezés céljából már 1944. október 13-án a szakszervezeti vezetők kapcsolatba léptek a Szegedi Kenderfonógyár munkásaival, s elhatározták, hogy egyrészt az üzemet minden körülmények között beindítják, másrészt megállapodtak velük az üzemi szakszervezet létrehozásában is.⁷³ Október 16-án *textilmunkás* gyűlést tartottak, ahol megvitatták a textilipar terén végzendő szervezőmunka egyes kérdéseit. Ezt követően a *Szegedi Kenderfonógyárban*, az *Újszegedi Kendergyárban*, az *Angol—Magyar Jutafonógyárban*, a kiskundorozsmai *Kúnsági Szövőgyárban*, 1945. februárjában a *Nagylaki Kendergyárban*, márciusban a *Csanádpalotai Kenderkikészítőben*, áprilisban a *Szegvári Kendergyárban*, májusban a *Vajhádi Kendergyárban*, októberben a *Mezőhegyesi Kendergyárban* létrehozták a szakszervezeteket.

A szakszervezeti munka jobb irányítása érdekében 1944. december 29-én létrehoztak egy kommunistákból és szociáldemokratákból álló bizottságot. A bizottság a szervezés mellett kidolgozott egy *Ideiglenes Alapszabályt*, amelyet a Munka című szegedi szakszervezeti lap 1945. január 7-i számában nyilvánosságra hoztak.

A szervező munka mellett komoly feladatot jelentett a *szakszervezetek céljainak* megfogalmazása. A felszabadulás új viszonyokat teremtett, amelyek a szakszervezetek korábbi célkitűzéseit, feladatait módosították. A szakszervezetekre az új helyzetben az érdekvédelmen túl jelentős feladatok hárultak a termelés megindításában, az ország újjáépítésében, a földkérdés megoldásában, a dolgozók kulturális és politikai nevelésében.

A szegedi szakszervezeti vezetők a feladatok közül mindenekelőtt a *termelés megindítását*, az *újjáépítésben való részvételt* hangsúlyozták. „Építsük újjá az ipar-telepeket, hogy azok ipari termékekkel lássák el a nincsteleneket. Építsük fel híd-jainkat. De építsük újra az emberi társadalmat is, amely biztosítja a javak igazságos elosztását minden dolgozó számára és lehetőséget a felemelkedésre.”⁷⁵

A szakszervezetek célkitűzéseinek megfogalmazásakor nagy gondot fordítottak a *földreform* kérdésére is. Rámutattak arra, hogy a fasiszta diktatúra elzárta a föld munkásait a szakszervezeti szervezkedéstől. A felszabadulással azonban ezek a rétegek szervezetten harcolhattak jogos követelésük, a föld felosztása érdekében. „A földmunkásság, szegényparaszság sokasága tömörül a szakszervezeti mozgalomba, hogy ezen keresztül gazdaságilag, szellemileg felemelkedjen és eredményesen tudjon harcolni a földért. *Tisztességes földreformot követelünk a földigénylők bevonásával végrehajtva, hogy azé legyen a föld, aki megműveli.*”⁷⁶ (Kiemelés — F. I.)

Rámutattak arra is, hogy a földreform nemcsak a parasztság érdeke, hanem érinti a más osztályokhoz, rétegekhez tartozó dolgozókat is. Világosan látták, hogy a nagybirtokok elkobzása és a parasztság közötti szétoztása jelentős mértékben megszilárdítja a népi demokráciát. „A földkérdés megoldásával a magyar demokrácia alapjait rakjuk le. Ez az a pont, ahol találkozni kell minden dolgozónak, fizikai és szellemi munkásnak egyaránt a parasztsággal. . .” — írták erről a kérdésről.⁷⁷

⁷² Munka. 1945. II. 4., P. I. Arch. a szegedi bizottság jkv-i. 39/1/1944. I. csop. 12. ikt. sz., Munka. 1945. I. 7.

⁷³ SZOT Levéltár. Csanád-, Csongrád megyei SZ. M. T. iratok. 1948/1. 1948. VIII. 23-i jelentés.

⁷⁴ U. o.

⁷⁵ Munka. 1945. I. 7.

⁷⁶ U. o.

⁷⁷ Munka. 1945. I. 21.

A szakszervezeti munkában résztvevő kommunisták és szociáldemokraták a felszabadulás idején felismerték az *értelmiségnek* a népi demokratikus átalakulásban betöltött jelentős szerepét. Ezért egyrészt hatékonyan elősegítették az értelmiségi szervezését, másrészt az őket tömörítő szakszervezetek célkitűzéseinek megfogalmazását.

Az ezen a területen végzett felvilágosító és irányító munkának különös jelentőséget ad az, hogy a Horthy-fasizmus éveiben az értelmiség egyes rétegeire hatott az uralkodó osztályok népellenes, nacionalista, irredenta politikája. Éppen ezért elsődleges feladata volt az itt folyó munkának, hogy elősegítse gondolkodásmódjukban rejlő burzsoá ideológiai maradványok felszámolását.

A tudatos és tervszerű felvilágosító munkát tette indokolttá az a körülmény is, hogy az értelmiség jelentős része nem látta világosan feladatát a kibontakozó átalakulásban. Az 1944. november 5-én tartott pedagógus szakszervezeti gyűlésen a felszólalók egyrésze az általános célok meghatározása mellett a pedagógusok „politikamentességét” hangoztatta.

A megbeszélésen résztvevő kommunisták azonban rámutattak arra, hogy a tanítók, tanárok, az új Magyarország kialakítása idején nem zárkoznak el a politikai küzdelmek elől, a nevelés munkája is szükségessé teszi az új szellemű oktatás megvalósítását. A pedagógus szakszervezet feladatául tűzik ki a tanárok, tanítók átfarmálását, az értelmiségi és fizikai munkások közötti együttműködés megvalósításának elősegítését. A szakszervezeteknek: „Újjá kell nevelnie az egész tanári kart, hogy ez képes legyen majd új alapokon bekapcsolódva az ország építésének a munkájába, új világnézeti eszmékből kiindulva folytatni a nevelés munkáját” — hangsúlyozták.⁷⁸

A szakszervezetek újjászervezése idején — mint ahogyan ez a korábbi magyar és nemzetközi munkásmozgalomban is megfigyelhető volt — ismételten jelentkezett a szakszervezetek „politikamentességének” gondolata. Egyesek a szakszervezetek feladatait megpróbálták leszűkíteni az érdekvédelmi funkcióra. A kommunisták azonban rámutattak arra, hogy a tömegek tényleges, társadalmi felemelkedése elsődlegesen attól függ, milyen mértékben vesznek részt a politikai küzdelemben, amely a fasizmus maradványai és a haladó erők között kibontakozik.

A szegedi szakszervezetek 1945. június 10-i nagygyűlésén *Kossa István* is erre mutat rá: „... politizálni kell a szakszervezetekben és szívesen látjuk a kommunista és szociáldemokrata munkások mellett a szervezetben a többi demokratikus párt politizáló tagjait is.”⁷⁹

A szervezés eredményei — mint erre fentebb rámutattunk — 1944. decemberében*, de különösen 1945. januárjától kezdve komoly mértékben jelentkeztek. „Mondhatjuk, hogy Szeged számottevő üzemeiben és hivatalaiban alig találunk ma már szervezetlen fizikai, vagy szellemi dolgozót. A szakszervezetek együttes létszáma 20 000 körül van” — írták 1945. áprilisában.⁸⁰

A szakszervezetek megalakulásuk után azonnal bekapcsolódtak az újjáépítésből következő feladatok megvalósításába. „A szakszervezeti csoportok egymás után szervezték meg a rohambrigádokat, hogy a gyárak, a posta, a vasút, az út és az ideiglenes hidak építésével könnyebbé tegyék a Vörös Hadsereg gyorsabb előre

⁷⁸ Munka. 1945. I. 28.

⁷⁹ Munka. 1945. VI. 16.

* A szegedi szakszervezeti létszám ekkor 16 000 fő. (Munka. 1945. I. 7.)

⁸⁰ Munka. 1945. IV. 15.

nyomulását és a gazdasági élet egészséges megindulását” — olvashatjuk az egyik jelentésben.⁸¹

Az 1945. június 10-én tartott szakszervezeti nagygyűlésen 20 000 szervezett fizikai és szellemi munkás nevében határozatot fogadtak el, amelynek értelmében az újjáépítés érdekében hetenként három túlórát dolgoznak a szervezett munkások.⁸²

Az adatok azt mutatják, hogy a szakszervezetek tevékenységének a hatására a felszabadulás után az ipari munkásság, a parasztság és az értelmiségi dolgozók jelentős része együttesen kapcsolódtak be a helyreállítási munkálatokba.

A szegedi szakszervezetek 1944. végén *beküldték tagjaikat a különböző újonnan alakult bizottságokba* is, így: a Nemzeti Bizottságba, Üzemi Bizottságba, a Nemzeti Segély szervezetbe, a Nőbizottságba, az Ifjúsági Bizottságba, a Törvényhatósági Bizottságba és a Munkabérrendező Bizottságba, erősítve ezzel a munkások, a dolgozók pozícióit.⁸³

Az elmondottak alapján megállapíthatjuk, hogy 1945. elején jogosan írták a szakszervezeti munkáról a következőket: „Szeged város összes dolgozóinak kétkézi és szellemi munkásainak, a szellemi élet irányítóinak, íróknak, művészeknek az a nagy összefogása, amely most a szabad szakszervezetekben végbement, biztató ígéret arra, hogy oda is elérkezhessünk, hogy a szolidaritás jegyében győzni fogunk!”⁸⁴

A kommunista párt gyors újjászervezése, a kommunista vezetők élenjáró, kezdeményező szerepe a munkásság, a dolgozók különböző szervezeteinek létrehozásában, a termelés megindításában, majd a kommunistáknak a szociáldemokrata baloldallal s általában a baloldali erőkkel való együttműködése a felszabadulás utáni időben elsődleges biztosítékát jelentette a valóban népi demokratikus átalakulásnak. Biztosítékát jelentette továbbá a később fokozatosan megvalósuló munkásegység alapján annak, hogy ez a forradalmi folyamat elvezessen a proletárdiktatúra győzelme feltételeinek kialakulásához.

⁸¹ SZOT Levéltár. Csanád-, Csongrád megyei SZ. M. T. iratok 1947/2. 1948. VIII. 23-i irat.

⁸² Munka. 1945. VI. 16.

⁸³ Lásd: a 81-es jegyzetet.

⁸⁴ Munka. 1945. I. 1.

Д-р Иштван Фехер:

ОРГАНИЗАЦИИ СЕГЕДСКИХ РАБОЧИХ В ПЕРВЫЕ ГОДЫ ПОСЛЕ ОСВОБОЖДЕНИЯ

После освобождения Сегеда (11 октября 1944 г.) среди всех партийных и массовых организаций рабочего класса первой возникла организация Венгерской коммунистической партии (ВКП). Партия была образована 18 ноября 1944 года, а ее становление в организационном отношении завершилось к началу 1945 г. Сегедские коммунисты руководили восстановительными работами, налаживанием производства, помогали восстановить различные демократические партии, возобновить работу в профсоюзах. В деятельности сегедских коммунистов важное место занимает определение организационных принципов коммунистической партии и разработка программы. В этой работе оказали помощь члены Заграничного комитета ВКП, прибывшие в начале ноября 1944 года в Сегед. Они создали легальный Центральный комитет партии и взяли в свои руки организационную работу по всей уже освобожденной части страны.

Коммунисты способствовали также восстановлению другой партии рабочего класса — сегедской социал-демократической организации, которая была создана в конце ноября 1944 г. Но реорганизации партии в начальный период мешало несколько обстоятельств. Так, например, соответственно положению в стране, руководство местной организации не было единым, не только левые, но и правые в конце 1944 г. обладали значительным влиянием. Быстрому восстановлению мешало и то, что партия в конце 1944 г. не имела ясной программы соответствующей объективному положению и интересам рабочего класса. Но параллельно с тем, как постепенно усиливались позиции левых в центральных органах, так и из сегедской организации социал-демократов вытеснялись правые силы и выдвигались на передний план сторонники создания единства партии.

Организационную силу рабочих в значительной мере повысили различные профсоюзы, реорганизация которых началась после освобождения города. Перед профсоюзами встали следующие задачи: определение будущих целей, вовлечение масс через профсоюзы в восстановительные работы, производство и политическую борьбу. В результате организационной работы в сегедских профсоюзах уже в начале 1945 г. было 20 000 трудящихся.

Быстрое создание сегедской организации ВКП, реорганизация СДП и профсоюзов значительно укрепили организационную силу рабочих и создали прочную базу в лице рабочих и трудящихся масс для народно-демократических преобразований.

DR ISTVÁN FEHÉR

Die Organisationslage der Arbeiterschaft von Szeged in den ersten Jahren der Befreiung

Nach der Befreiung der Stadt Szeged am 11. Oktober 1944. entstand die Ungarische Kommunistische Partei als erste von den Parteien der Arbeiterklasse und Massenorganisationen, und zwar am 18. November 1944. Der Aufbau der Partei war schon zu Beginn 1945 in vollem Maße beendet. Die Kommunisten von Szeged waren immer an der Spitze in der Lenkung der Wiederherstellung, in der Anregung zur Einleitung der Produktion, in der Unterstützung zur Neugestaltung der verschiedenen demokratischen Parteien ebenso wie in der Neubildung der Gewerkschaften. In ihrer Tätigkeit nahm das Festsetzen der Organisations-Prinzipien der kommunistischen Partei und die Abfassung des Programms der Partei einen hervorragenden Platz ein. Diese Arbeit wurde von jenen Mitgliedern des Ausländischen Komitees der Partei unterstützt, die am Anfang November 1944 in Szeged eingetroffen waren. Sie waren es, die die legale Zentralleitung gründeten und in den befreiten Gebieten des Landes die Leitung der Organisationsarbeit übernahmen.

Die Kommunisten förderten auch in Szeged die Neugestaltung der anderen Partei der Arbeiterklasse, die der Sozialdemokraten, die sich am Ende November 1944 bildete. Die Neubildung dieser Partei wurde am Anfang durch verschiedene Umstände gehindert. So z. B. dadurch, daß die Leitung der hiesigen Organisation (ebenso wie die Landesorganisation) nicht einheitlich war, denn neben den linkseitigen Kräften war der Einfluß der rechten Seite am Ende 1944 noch ziemlich groß. Die Neubildung der Sozialdemokratischen Partei wurde auch dadurch gehindert, daß sie am Ende 1944 noch kein klares, der objektiven Lage und den Interessen der Arbeiterklasse entsprechendes Programm hatte. Als sich die Position der linkseitigen Kräfte in der obersten Leitung der Partei am Anfang 1945 verstärkte, wurden auch die rechtseitigen Kräfte aus der Szegeder Organisation der Sozialdemokratischen Partei stufenweise verdrängt, und in Vordergrund geraten diejenigen, die um die Gründung einer einheitlichen Arbeiterpartei kämpften.

Die Organisationskraft der Arbeiterschaft wurde in großem Maße durch die verschiedenen Gewerkschaften gesteigert, deren Neubildung gleich nach der Befreiung der Stadt begann. Die Gewerkschaften hatten damals folgende Aufgaben: Abfassung ihrer Ziele, Teilnahme der Massen an der Wiederherstellung, Produktion und an den politischen Kämpfen. Infolge dieser aktiven Organisationsarbeit zählten die Szegeder Gewerkschaften zu Beginn 1945 schon 20 000 Mitglieder.

Die schnelle Wiederaufrichtung der Parteiorganisation in Szeged, die Neubildung der Sozialdemokratischen Partei und der Gewerkschaften steigerten in großem Maße in Szeged die Kraft und die Positionen der Arbeiter und so verwirklichten sie in den Reihen der Arbeiterklasse, der arbeitenden Massen die feste Basis der volksdemokratischen Umgestaltung.